

Papp István

AZ ELVESZETT REFORMKOR

A magyar közfelfogás 1945-tel kapcsolatban mindmáig két szélsőség között ingadozik: vagy felszabadulásként, vagy megszállásként fogja fel. Ennek a nézőpontnak a képviselői, ha kicsit alaposabban szemügyre vesszük, az 1945-öt megelőző, illetve az azt követő korszakhoz viszonyítva cövekelik le a maguk meggyőződését. Hiszen ha a német megszállás, a holokauszt, a nyilasuralom, a háborús pusztulás felől közelítünk 1945-höz, akkor szinte cáfolhatatlanná válik a felszabadulás fogalmának jogossága. Ha viszont a meghamisított választások, a parasztságot, az egyházat, a polgárságot ért megtorlások, az 50-es évek embertelen diktatúrája felől pillantunk vissza 1945-re, akkor ennek a szomorú eseménysornak az origóját láthatjuk meg. 1945-öt igazából e két megközelítés közös halmazaként foghatjuk fel, 1945 e két nézőpont metszete, mindkét halmazt magában foglalván. Ennek az elgondolásnak a jegyében arra teszünk kísérletet, hogy túllépjünk az eddigi feloldhatatlannak tűnő dichotómián, és megpróbáljuk az 1945 és 1947 közötti időszaknak olyan leírását adni, amely mindkét halmazt egyszerre tudja ábrázolni. Ezért tartjuk indokoltnak, hogy az 1945 tavasza és 1947 tavasza közötti két esztendőt az *elveszett reformkor* kifejezéssel írjuk le.

A kezdő- és a végpontot viszonylag könnyű kijelölnünk. Bár kétségtelen tény, hogy 1944 utolsó heteiben felállt az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány, de ennek erősen korlátozott szuverenitása csak a harcok befejeztével terjedhetett ki az egész ország területére. 1947 tavaszát pedig azért érezzük megfelelő végpontnak, mivel februárban sor került a párizsi békeszerződés aláírására, mely eseménytől sokan az ország szuverenitásának visszaszerzését remélték. Ezek a vágyak jóval erősebbek voltak a békeszerződés aláírása előtt egy-másfél évvel, mint magának a jogi aktusnak a bekövetkeztekor. A békemű megszületését követően nemhogy helyreállt volna a magyar szuverenitás, hanem a kisgazdapárttal szemben elhatalmasodó támadás szétzúzta a magyar politikai elitnek azt a csoportját, amelytől leginkább várható volt a címben jelzett reformfolyamat végigvitele.

E történelmi mércével mérve leheletnyi ideig tartó kor mégsem tekinthető elvesztetett időnek, sokkal inkább egy elfelejtett reformnemzedék színrelépésének lehetünk tanúi. Ez a reformnemzedék az 1930-as évek második felében, az 1940-es évek első felében kezdte bontogatni szárnyait. Nem lehet csupán egyetlen politikai eszmearamlathoz sorolni őket, hiszen a népiek, a kisgazdák, az egyházi megújulási mozgalmak fiatal hívei, a polgári radikálisok, a szociáldemokraták, sőt még a hazai kommu-

nista mozgalom képviselői között is számos olyan személyiséget találunk, akiknek egyetlen közös, de annál erősebb vonása rajzolható meg: nem látták folytathatónak a Horthy-rendszert, és mélyreható reformokat tartottak szükségesnek a gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális élet területén. A háború bizonyos értelemben egyszerre gátolta és siettette ennek a reformfolyamatnak a megindulását. Gátolta, hiszen a hadi események közepette egyre inkább a fizikai megmaradás vált a legfontosabb cél-
lá, különösen a szörnyű 1944-es esztendőben. Ugyanakkor sietette is, mivel az uralkodó elit józanabb gondolkodású tagjai előtt is nyilvánvalóvá vált a Horthy-rendszer számos területen megmutatkozó anakronizmusa. Látszólag apró, de mégis jellemző momentumnak tartjuk, hogy 1943-ban a népi tehetségeknek otthonának szánt új Györfly-kollégium alapkövének letételekor Bárdossy László mondott beszédet. Az ex-miniszterelnök arról beszélt, hogy az új kollégium létrejöttével megnyitják a társadalmi elzárkózás zsilipjeit, és majd meglátják, mi történik ezután. Bárdossy is érezte tehát a társadalmat gyökeresen átalakító reform szükségességét, bár ő maga bizonyára abban hitt, hogy a saját politikai osztálya kézben tarthatja a változásokat.

Nézzük meg, hogy melyek voltak azok a legfontosabb problémák, amelyek a mélyreható reformok iránt érzékeny közvéleményt lázban tartották. Első helyen megemlíthetjük a választójogi reformot, ezzel együtt a politikai képviseleti rendszer reformját. 1920 után mind a választójog korlátozott volta, mind a sokáig fennálló nyílt szavazás intézménye sok kritikát váltott ki az ellenzéki erők részéről, így nyilvánvalóan orvoslásra várt ez a kérdés. A földreform ügye szintén az égető problémák közé tartozott; a nagybirtokrendszer hegemoniája, a hitbizomány intézménye számos reformpárti értelmiségi kemény bírálatát váltotta ki. A földreformmal szorosan összefüggtek a parasztság gazdasági, egészségügyi, művelődési nehézségei. Az egyke, a telepítés, a szegénysorsú parasztfiatalok iskoláztatásának kérdése az 1930–40-es évek hírlapi vitáinak megkerülhetetlen témáit jelentették. Ha nem is ehhez hasonló hangsúllyal, de napirendre kerültek az ipari munkásság nehéz életkörülményei, számos gondolkodó meg volt győződve a szabadpiaci kapitalizmus korlátozásának szükségességéről. Ezen belpolitikai problémák mellett feszítő külpolitikai gondokkal is szembe kellett nézni a háború időszakában. Fel kellett tenni a kérdést: hogyan folytatható vagy folytatható-e egyáltalán a revíziós politika, milyen modus vivendit lehet találni a Duna-medence népeivel? Ebben már benne rejlett az a következtetés is, hogy Magyarországnak meg kell szabadulnia attól az egyoldalú függéstől, később fenyegetéstől, amit a hatalmassá váló Harmadik Birodalom jelentett.

Véleményünk szerint 1945 elején színre lépett egy új politikusi generáció, amely az előzőekben felsorolt problémákra megkísérelt tudatos reformprogram keretében választ adni. Ennek a reformgenerációnak a többsége nem sorolható a mérsékelt konzervatív vagy konzervatív-liberális eszmék képviselői közé, de mégis számos olyan

döntést hoztak 1945 és 1947 között, amelyet ennek az eszmeiségnek hívei akkor vállalhattak és vállalhatnak ma is. Ebben a rövid időszakban jelentékeny erőfeszítéseket tett a politikai elit egy része, hogy az ország elinduljon a többpárti parlamentáris demokrácia irányába, és olyan típusú történeti fejlődést éljen meg, amilyen 1945-öt követően az NSZK-ban, Ausztriában vagy Olaszországban végbement. Most nem kívánunk azzal a kérdéssel foglalkozni, hogy mennyire volt reális esélye ennek a fejlődésnek, vagy a szovjet csapatok ittléte eleve eldöntött minden kérdést. (Egyébként osztjuk azt a véleményt, hogy a Szovjetunió nem mutatott értékelhető hajlandóságot arra, hogy feladja az általa ellenőrzött területeket, s ez a tény végzetesen leszűkítette Magyarország kül- és belpolitikai mozgásterét.) Számunkra az az érdekes, hogy a magyar politikai elit meghatározó csoportjai bíztak abban, hogy lehetséges a szuverenitás helyreállítása, és ezzel összhangban olyan reformlépéseket tettek, amelyek az osztrák vagy olasz fejlődési útnak is szükséges velejárói voltak. A továbbiakban azt kíséreljük meg bizonyítani, hogy igazából 1947-től történik meg az az elkanyarodás, amikor Magyarország a polgári demokrácia helyett a proletárdiktatúra irányába fordult.

Először is vegyük számba, milyen nyereséget jelentett az ország számára önmagában az a tény, hogy területén befejeződött a háborús pusztítás. A legfontosabb, hogy megszűnt a mindennapi egzisztenciális fenyegetettség érzése. Bármennyire is szomorú és embertelen volt az a folyamat, ahogyan a szovjet katonák malenkij robotra hurcolták például a hajdúnánási parasztembereket vagy a gyulai német polgárokat, mégsem lehet egyként kezelni ezt aényt az mindennapos ostromállapottal. A háború elmúlásával fellélegezhetek az ország mindazon lakosai, akik 1944 végén politikai üldözésnek voltak kitéve. Most nem csupán a magyar zsidóság tömegeire gondolunk, akik menekülve-bujdosva átvészelték az 1944 márciusa utáni korszakot. Azok is eszünkbe kell jussanak, akik 1944 végén felismerték, hogy a német megszállás és a nyilasuralom vállalhatatlan alternatívát jelent a magyarság számára. Ezek az emberek nem azonosíthatók egy az egyben azokkal, akik rajongva várták a szovjet csapatok eljövételét. Baranyai Lipót, Nagy Ferenc, Szent-Györgyi Albert, Tildy Zoltán vagy a nyilasok által kivégzett Bajcsy-Zsilinszky Endre a háború után megvalósítandó mélyreható reformokban gondolkodott, nem bolsevik típusú diktatúrában. A mindennapi létezését fenyegető fegyveres harcok elmúltával, a háború végével kiiktatódott a nyilas és szélsőjobboldali szellemiség a közéletből, miután ez a politikai irányzat végtelenen hiteltelenítette magát. Ez mindenképpen szükséges és elengedhetetlen dolog volt a parlamentáris demokráciához vezető úton. A nyilasok mellett megszabadult a magyarság attól a fenyegető politikai veszélytől, amit a hatalmassá váló Német Birodalom jelentett, amelynek esetleges háborús győzelme nem sok jóval kecsegtette hazánkat. Az új magyar demokrácia tragikus döntése volt, hogy német veszélytől való megszabadulást nem a svábsággal való kiegyezésre, hanem újabb sebek ütésére használta fel.

Az 1945 utáni politikai megtorlás, a háborús bűnösök felelősségre vonása sem a berendezkedő kommunista hatalom első fellépése volt, hanem egy olyan folyamat, amely Európa parlamentáris demokráciát választó országaiban is lezajlott. Az akkori rendszerváltást követő politikai megtorlás óhatatlanul újabb sebeket ütött, s gyakran csúnya és mély emberi konfliktusokat okozott, de sem a kortársak, sem pedig a jelenkor szemével nem tarthatjuk elítélendő dolognak. Elég csupán annak a Sulyok Dezsőnek a Szálasi-perben játszott szerepére utalnunk, akit az elsők között szalámiztak ki a kisgazdapártból. Maga az a tény, hogy mint minden felelősségrevonás, az 1945 és 1950 között lezajlott népbírászkodás is lehetőséget adott tisztességtelen politikai játszmákra, önmagában még nem diszkreditálja ez a folyamatot. Elég csupán a német vagy éppen a francia háborús bűnösök pereire utalnunk.

A háború befejeződése a fentiekén túl azért is fontos volt, mert lehetőséget teremtett arra, hogy beinduljon az a reformfolyamat, amelynek elkezdését oly sokan szorgalmazták 1945-öt megelőzően. Ennek részeként került sor az Ideiglenes Nemzetgyűlés megalakítására 1944–1945 folyamán. A két részben megalakuló nemzetgyűlésbe 1945 áprilisában megválasztottak „nyolc közeleti férfit a pártállásra való tekintet nélkül”. Közülük Károlyi Mihály, Veres Péter vagy Szekfű Gyula személye még ma is éles vitákat vált ki, a polgári radikális Vámbéry Rusztem és Bölöni György ismeretlenségük okán kevésbé. Viszont Bartók Béla és Szent-Györgyi Albert megkérdőjelezhetetlenül a magyar szellem legkiválóbb képviselői közé tartozott, és személyes meggyőződésünk szerint ide soroljuk Illyés Gyulát is, még ha személyének megítélése körül nincs is teljes összhang. Vagyis az induló politikai rendszer olyan személyiségeket próbált találni, akik addigi életútjuk alapján valóban hitelesen megjeleníthették azt a szándékot, hogy radikálisan új Magyarország építése kezdődik el. Ugyanezt a gesztust gyakorolta a politikai elit az 1945 novemberében megtartott nemzetgyűlési választásokat követően, amikor a pártközi tárgyalásokon 12 köztisztelen álló személyt választottak meg képviselőnek. A fenti névsorból csupán Bölöni, Károlyi, Szent-Györgyi és Vámbéry maradt meg, Bartók időközben meghalt, Illyés Gyula és Veres Péter pedig a Nemzeti Parasztpárt színeiben került be a parlamentbe. Az újonnan megválasztottak között találjuk Kodály Zoltánt, Pátzay Pált, Szőnyi Istvánt és Tamási Áront, akiknek életműve aligha szorul méltatásra. A maradék négy helyre az 1946-ban elhunyt Juhász Nagy Sándort, az 1918–1919-es Károlyi-kabinet tagját kivéve olyan személyiségek kerültek, akik a kommunista hatalomátvételt követően teljes mértékben kiszorultak a közéletből: Dálnoki Miklós Béla, az Ideiglenes Nemzeti Kormány elnöke, Moór Gyula jogászprofesszor és Zsedényi Béla, az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke. Ez a lista is jelzi, hogy 1945-ben fennállt az esélye, hogy egy erkölcsileg és politikailag is megújuló Magyarország lépjen fel a történelem színpadára.

Még az Ideiglenes Nemzeti Kormány működése idején került sor a régóta áhított földosztásra. Most nem kívánunk azzal a kérdéssel foglalkozni, hogy mennyire szakszerűen vagy direkt politikai eszközökkel, és mennyire a moszkvai szándékok szerint, a Magyar Kommunista Párt érdekeit követve zajlott le a földreform. Ez a minisztertanácsi rendelet minden hibájával együtt elkerülhetetlenül szükséges lépésnek számított a nyugati típusú polgári demokráciák felé vezető úton. A közvéleményben nem tudatosult eléggé, hogy a Független Kisgazdapárt ugyanúgy híve volt a nagybirtokrendszer szétzúzásának, mint minden más politikai erő. Érdeemes a kisgazda centrum meghatározó politikusának, Nagy Ferencnek a visszaemlékezéseit kézbe venni, hogy meggyőződjünk róla, milyen határozottan akarta az FKGP a földosztást, az életképes parasztgazdaságok sokaságának megteremtését. Bár az átlagban jutott földterület nagysága alig haladta meg az 5 katasztrális holdat, hosszú távon mégis a paraszti magántulajdont erősítette, és a szabad földforgalom beköszöntével, a hitbizományok megszűntével életképes mezőgazdaság kialakításához vezetett volna.

A földreform végrehajtásával egy időben került sor a választójogi törvény megalkotására, mely széles alkotmányjogi törvénykezés részeként született meg. Többek között olyan szakértők szólaltak meg a vita során, mint a neves jogász, a legitimista elkötelezettségű Bölöny József vagy az ekkor a Belügyminisztérium szolgálatában álló Bibó István. A meghozott törvény a korábbiakhoz képest jelentősen bővítette a választásra jogosultak számát; európai szinten is színvonalas jogszabály született. Ennek alapján kerülhetett sor az 1945. novemberi nemzetgyűlési választásokra, ahol a szovjet megszállás alatt lévő országok közül egyetlenként – hangsúlyozzuk: egyetlenként! – nem a kommunista párt győzött. Sőt a Független Kisgazdapárt abszolút többséget szerzett. Ehhez hasonló eseményre sem Jugoszláviában, sem Romániában, sem Bulgáriában, de ami sokkal fontosabb, Csehszlovákiában és Lengyelországban sem került sor. Magyarország volt a térség egyetlen olyan országa, amelyben a politikai elit parlamentáris demokrácia iránt elkötelezett része képes volt a szovjet fegyverek árnyékában kiharcolni a szabad választásokat, és azon abszolút többséget szerezni. Ennek a ténynek az értékét nem csökkenti az sem, hogy az 1945. novemberi választás sem felelt meg az abszolút európai normáknak, s hogy utána koalíciós kormány alakult. A kisgazdák az általános európai mintát követték, amikor négypárti koalíciós kabinetben vállalták a kormányzati felelősséget. Egyrészt a jaltai megállapodás is előírta a többpárti koalíciók létrehozását, másrészt az ország előtt álló rendkívül nehéz feladatok valóban indokolták a nagykoalíció szükségességét. A kommunista pártokat ott találjuk 1945–46-ban a párizsi és római kabinetekben is, pedig ezekben az országokban nem állomásoztak szovjet csapatok.

Mielőtt továbbmennénk a reformfolyamat bemutatásában, vessünk egy pillantást az új politikai elitre. A külügyi apparátus fontos posztjain olyan kitűnő személyisége-

ket találunk, mint Auer Pál, aki az 1950-es években az európai integrációt építő szervezetekben tevékenykedik, vagy az a Szegedy-Maszák Aladár, aki 1943–44-ben az akkori külügyben is a béketapogatózások egyik kulcsfigurája volt. Több olyan értelmiségi is feltűnt a kisgazdapárt köreiből, akik 1945-öt megelőzően szorosabb szálakon kötődtek a Teleki- vagy a Kállay-kormányhoz, de már akkor kitűntek reformszándékaikkal vagy éppen humánus cselekedeteikkel. Utalhatunk id. Antall Józsefre, akinek a lengyel menekültek és az üldözött zsidóság mentésében játszott szerepe közismert, vagy Desseffy Gyulára, aki a Teleki-kormány szociális tanácsadója volt Szatmár vármegyében. De hivatkozhatunk a kisgazdapárt centrumának vagy éppen jobboldalának politikusaira, a Polgári Demokrata Párt vagy a később megszerveződő Demokrata Néppárt képviselőire. Azt sem szabad elfelednünk, hogy Keresztury Dezső vagy Bibó István a Nemzeti Parasztpárt, Kéthly Anna vagy Kelemen Gyula a Szociáldemokrata Párt színeiben ugyancsak a parlamentáris demokrácia elszánt képviselőiként léptek a közélet porondjára. Vagyis 1945-ben nem került sor totális elitcserére, számos olyan szakember vagy politikus került irányító vagy végrehajtói szerepbe, aki a Horthy-rendszerben az államigazgatás alsóbb szintjein dolgozott, vagy akár ellenzéki politikusként megismerte a parlament, illetve az önkormányzati testületek működését. Ezen a téren a Magyar Kommunista Párt állt a legrosszabbul, hiszen sem a moszkoviták, sem az illegális körülményei között élő hazai kommunisták nem rendelkeztek ilyen szakemberekkel. Ezért is válik érthetővé, miért mutatkoztak rendkívül súlyos zavarok az államigazgatásban és a gazdaságirányításban 1949 és 1956 között.

Az 1945 és 1947 közötti reformok sorában nagyon fontosak voltak azok a lépések, amelyek tudományos, művészeti és oktatási téren történtek. Az országot sújtó páratlan nehézségek: a háborús embervesztések, a nemzetgazdaságot ért tetemes kár, az irreális mértékű jóvátétel, a világtörténelmi mértékű infláció dacára hallatlan lendülettel indult meg az újjáépítés. Ez a társadalom mentális állapotával is jelentős mértékben összefüggött, a többség úgy érezte: az újrakezdés páratlan esélye adódott a magyar társadalom számára. Nem csupán a fizikai értelemben vett újjáépítésre gondolunk, hanem olyan jelenségre is, mint a vallási újjászületés, teológiai kifejezéssel élve ébredés, amely például a református, de a katolikus egyházon belül is végbement. Több évtizedes passzív, apatikus vallásosságot követően hatalmas tömegek fordultak újból a történelmi egyházak felé az 1945 és 1947 közötti időszakban. Ennek a lelki újjászületésnek a titkát, sőt magát az újjászületés tényét is nagyon kevéssé vizsgálták. Roppant találónak érezzük Gaál István filmrendezőnek, a 60-as évek kiemelkedő művészeinek e rövid korszakot értékelő mondatait: „1945-ben, mikor kijöttünk az óvóhelyről, akárcsak a fákból, fantasztikus növekedési erély, energia halmozódott fél bennünk, hittünk az újrakezdésben. Mindenre nyitott, nagyszerű értelmiségi csapat jött össze, amit néhány év alatt szétverték.” Az újrakezdés leglátványosabban az oktatás területén mutatkozott meg. Manapság

gyakran lesajnálkozó gúnnyal szokás emlegetni a háborút követő időszakot, amikor elkezdődött a népi káderek benyomulása az iskolákba, és fokozatosan kiszorultak polgári-nemesi származásúak vagy éppen a vallásos családból érkezők. 1945–46 azonban még nem ez a kor. Súlyos egyenlőtlenségek mutatkoznak a közép- és felsőfokú oktatásban, ennek orvoslására kezdődik el a népi kollégiumok szervezése. A népi kollégisták nem csupán a harcias forradalmárként fellépő türelmetlen vörösingeseket jelentették, hanem a Hortobágyról mezítlábasan elinduló színészszenit, Soós Imrét vagy a felsőiskolai parasztilágból érkező Nagy Lászlót is. A népi kollégiumi mozgalom kezdeténél teljes a politikai egység: Keresztury Dezső, Kovács Imre vagy Nagy Ferenc éppúgy lelkes propagátora a szegény parasztyereknek továbbtanulásának, mint Rákosi Mátyás, Szakasits Árpád vagy Kádár János. A parlamentben Szent-Györgyi Albert szólalt fel a szegénysorsú diákok sanyarú kollégiumi körülményei miatt. Ez az egység azonban hamar felbomlik, ellen-kollégiumi mozgalmak indulnak, és a Nékoszban felemelkedő ragyogó tehetségek öszinte meggyőződéssel vesznek majd részt a diktatúra kiépítésében. Ezzel együtt is az elindított folyamatot feltétlenül szükségesnek tartjuk. Ha parlamentáris demokráciává vált volna Magyarország, akkor is halaszthatatlanul orvosolni kellett volna az oktatási rendszer súlyos egyenlőtlenségeit.

Kevésbé ismert és elismert a magyar kultúrdiplomácia 1945-től meginduló széleskörű tevékenysége. A főhelyen természetesen a Szovjetunió állt, de ekkor még ugyanúgy sok erőfeszítést tettek az angol, francia, skandináv vagy amerikai kapcsolatok fejlesztése érdekében; könyvek, vendégprofesszorok, külföldi művészek érkeztek, magyar diákok jutottak nyugati ösztöndíjakhoz. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság hatalmától és a szovjet csapatok jelenlététől korlátozottan, de mégis sokszínűvé vált a magyar újságírás, a kommunistától a katolikussig különféle árnyalatú sajtótermékek sora látott napvilágot. A magyar művészeti élet is új lendületet kapott, az irodalomban szabadon szólhattak az újholdasok, a népiek, a polgári radikálisok; a képzőművészetben kibontakozhatott az avantgárd, elkészülhetett a *Valahol Európában* és *Az ének a búzamezőkről*, igaz, ez utóbbi film hosszú évtizedekig dobozban hevert.

Legkevesebbet a külpolitika terén ért el az újonnan színre lépő reformnemzedék, bár kétségtelenül, itt lehetett a legcsekélyebb sikerre számítani. Magyarország vesztes országgént került ki a háborúból, Jugoszláviával súlyosan terhelt a viszony, Csehszlovákiával is hamarosan azzá válik a lakosságcsere miatt. A magyar–román relációban mindkét fél részéről van halvány szándék a közeledésre, de a békeszerződés megkötését követően itt is mély csend honol. A reformelképzelések közül a szuverenitás visszaszerzésére, illetve a Duna-völgyi együttműködésre vonatkozóan szinte semmilyen lehetőség nem mutatkozott. A szovjet hegemonia roppant erős, s ha elvileg lenne is esély valamiféle kooperációra, erre a birtokon belül lévők sohasem hajlanak. A németiség kollektív kitelepítése súlyos örökség, melyből az akko-

ri koalíciós pártok mindegyike részesedik, hiszen a kisgazdától a parasztpárton át a kommunistákig, ki őszinte meggyőződésből, ki sanda politikai számításból, de részt vállalt a döntés meghozatalában és végrehajtásában.

Az 1945 és 1947 közötti magyar politikai elitnek a parlamentáris demokrácia iránt elkötelezett része összességében nem teljesített rosszul. A hihetetlenül szűk kül- és belpolitikai mozgástérben számos, a nyugati típusú parlamentáris berendezkedés – későbbi kifejezéssel élve a szociális piacgazdaság – irányba mutató lépést tett meg. A köztársasági államformára való áttérés vagy a nagybankok 1946-os államosítása is az európai trendhez való igazodásként tekinthető (az elsőre lásd az olasz, a másodikra a francia példát), nem feltétlenül a proletárdiktatúra irányába tett lépésként. A korszak általános jellemzője volt a politikában a szociális elem rendkívül erőteljes megjelenése, ami aligha meglepő a háborútól kivérzett Európában. Éppen ezért azok a történések, melyeknek során sérelem érte az állampolgári alapjogokat (a magántulajdont a földreformnál vagy a választójog titkosságát és általánosságát az Ideiglenes Nemzetgyűlés összehívásánál), az akkori felbolydult politikai és mentális állapot tekintetében értékelendők. Az 1947 tavaszáig terjedő időszakban Magyarországon túlnyomó többségben voltak a politikai életben azok a jelenségek, amelyek egy erősen szociális tartalmú, de mégis többpárti parlamentáris berendezkedés irányába mutattak. Ez nem jelenti azt, hogy a helyzet közelített volna az ideálhoz, hiszen túlvoltunk a vallásos és ifjúsági egyesületek 1946-os betiltásán, erősen mozgolódott a Baloldali Blokk, levágták az első karikákat a kisgazda szalámiból. Azonban a kisgazdapárt centrumának szétzúzásával olyan csapás érte a magyar demokráciát és a háború utáni reformnemzedéket, amely nem volt helyrehozható. Azok a reformok, melyek az addig eltelt két esztendőben megszülettek, hamarosan eltorzultak, kifordultak eredeti önmagukból.

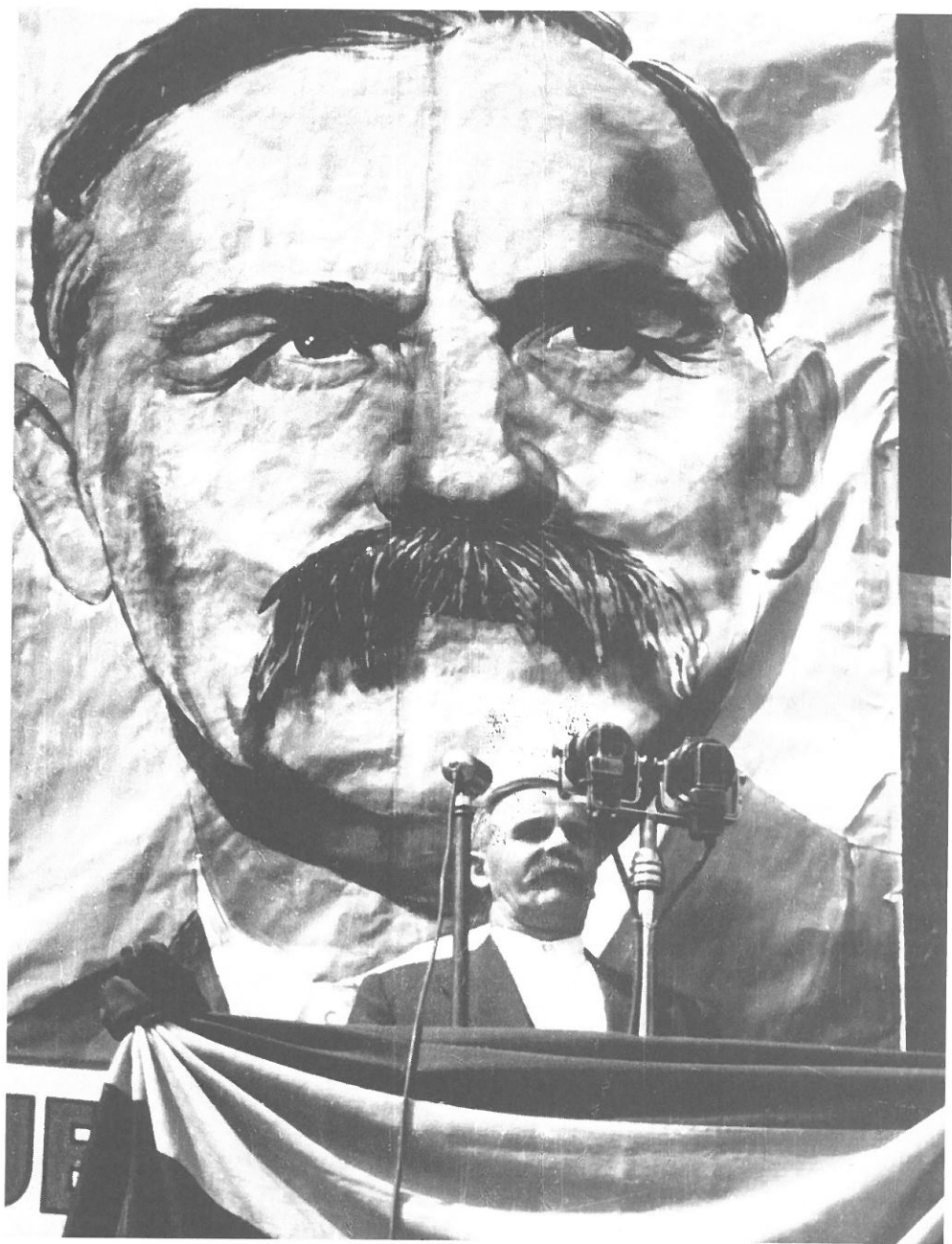
A földhöz jutottakat 1948 augusztusától, Rákosi Máttyás kecskeméti beszédétől fenyegette az erőszakos téészesítés lehetősége, mely 1949-től kezdve határozottan felgyorsult, és ennek során lecsaptak arra a magántulajdonosi paraszti rétegre, amely a berendezkedő diktatúra egyik legjelentékenyebb ellenfelét jelentette. A választójogi törvényt 1947 nyarán módosították, több százezer szavazásra jogosultat megfosztottak az egyik legfontosabb demokratikus alapjogtól, és fokozatosan felszámolták, ellehetlenítették az ellenzéki pártokat. A reformokat végbevivő politikugeneráció derékhadá, Barankovics István, Kéthly Anna, Nagy Ferenc, Pfeiffer Zoltán, Varga Béla emigrációba kényszerült. Hamarosan elkezdődött az általános politikai represszió, amelynek nem csupán az 1945 előtti politikai rendszer képviselői, hanem sok akkor ellenzéki szerepet vivő személy áldozatul esett. A kulturális, művészeti és egyházi élet hamarosan megdermedt, elszürkült, megfagyott. Az 1947–48-as emigráció során újabb számottevő veszteséget volt kénytelen elkönyvelni Magyarország, s az ekkor felemelkedő fiatal generáció, a fényes szelek nemzedékének tagjai pedig hamarosan a sztáliniz-

mus leghűbb harcosaivá váltak. A nyugati kulturális kapcsolatok elhaltak, sőt néhány év múlva gyanús és üldözendő jelenséggé vált a tőlünk nyugatra eső műveltség minden terméke. A történelmi felekezeten belül reményekkel kecsegtető ébredési mozgalmakat eltaposták, sőt képviselőik az egyházakon belül is üldözendő személyekké váltak. Hamarosan megindult a vallás és intézményei elleni támadás, és néhány év elteltével az egyház pusztasága vált kérdésessé. A köztársaságot felváltotta a népköztársaság, az államosítás immár nem a gazdaság szociális szempontok alapján történő korlátozását, hanem a magántulajdon megszüntetését, totális állami ellenőrzését szolgálta.

Az 1947 és 1950 közötti időszakban nagymértékben felszámolták vagy eltorzították a háború követő rövid reformkor eredményeit. Magyarország letért arról a fejlődési pályáról, amely a többpárti, szociális piacgazdaság felé vezetett, és rálépett, ráléptették a sztálini diktatúra országútjára. Ez a kétségtelenül viharos és radikális váltás azonban nem tette érvénytelenné, sőt mi több, máig hatóan érvényessé teszi ennek az elfelejtett reformnemzedéknek az erőfeszítéseit. Éppen azt igyekeztünk bizonyítani, hogy a háborús pusztítást követően számos égető társadalmi és politikai konfliktust sikerült megoldani vagy megkezdeni azok megoldását a rendkívül korlátozott mozgástér ellenére. 1947-et követően nem csupán a háború előtti magyar társadalom gyökeres felforgatására és átalakítására került sor, hanem az 1945 után végbe ment reformkor eredményeinek és törekvéseinek a felszámolására is. Éppen ezért kijelenthetjük, hogy az általunk tárgyalt két esztendő a viharos 20. századi magyar történelemnek olyan fejezete, amely joggal tarthat igényt arra, hogy a nemzeti hagyomány értékes részének tekintsük. Bár ennek a korszaknak a főszereplői elsősorban nem a mérsékelt konzervatív, kereszténydemokrata vagy konzervatív-liberális irányzat magyar képviselői voltak, ennek ellenére a ma így gondolkodók joggal és büszkén vállalhatják ennek a háború utáni reformnemzedéknek az örökségét.

Felhasznált irodalom:

- BIBÓ István: *A magyar társadalomfejlődés és az 1945. évi változás értelme* [1947] = UÓ.: *Válogott tanulmányok*, II., Magvető, Budapest, 1986, 2–485.
- A fattyú szerepe nekem kiváltság volt... Beszélgetés Gaál Istvánnal* = GERVAI András: *A tanúk*, Saxum, Budapest, 2004., 137–149.
- A fényes szelek nemzedéke 1939–1949*, I–II., főszerk. Kardos László, Akadémiai, Budapest, 1978.
- Fordulat a világban és Magyarországon 1947–1949*, szerk. Feitl István – Izsák Lajos – Székely Gábor, Napvilág, Budapest, 2000.
- FÖGLEIN Gizella: *Az államforma és az állampfői jogkör Magyarországon 1944–1949*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1993.
- Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Almanachja 1944–45*, főszerk. Vida István, Jelenkutató Alapítvány, Budapest, 1994.
- NAGY Ferenc: *Küzdelem a vasfüggöny mögött*, I–II., Európa, Budapest, 1990.
- Andrzej PACZKOWSKI: *Fél évszázad Lengyelország történetéből 1939–1989*, ford. Pálfalvi Lajos, 1956-os Intézet, Budapest, 1997.
- N. SZABÓ József: *Magyar kultúra – egyetemes kultúra. Magyarország kultúrdiplomáciai törekvései*, Akadémiai, Budapest, 1998.

*A Nemzeti Parasztpárt választási nagygyűlése az Országgház előtt.
Veres Péter beszél (1945)*